

KARININKAS ANTANAS VASILIAUSKAS APIE NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVAS

NEPRIKLAUSOMYBĖS KARAS

Praėjus Didžiojo karo audrai, lietuviai išsivadavo iš dvigalvio erelio nagų ir stvėrėsi kurti nepriklausomą valstybę. Bet čia vos pakilusią, nusilpusią lietuvių tautą apninka iš visų pusių priešai. Atbudusiai lietuvių tautai pagrobtai ištiesia savo rankas rusai bolševikai, bermontininkai ir lenkai, bet Lietuvos sūnūs, aukodami savo gyvybę ant tėvynės aukuro, stojo į lemiamą kovą ir laimėjo.

KARAS SU BOLŠEVIKAIS

Vokiečiai, pralaimėję karą ir santarvės spiriami, turėjo apleisti okupuotus kraštus. Iš Lietuvos vokiečiai traukėsi, bet jų pėdomis žygiavo raudonoji kariuomenė. 1918 m. gruodžio 30-31 d. bolševikai užėmė Švenčionis ir veržėsi prie Vilniaus. 1919 m. sausio 1 d. vokiečiai baigė kraustytis iš Vilniaus, bet Lietuvos kariuomenė, vos pradėta organizuoti, negalėjo rimtai pasipriešinti besiveržiantiems bolševikams. Susidariusi Lietuvos vyriausybė 1919 m. sausio 2 d. persikėlė iš Vilniaus į Kauną, o Vilniuje paliko tik lietuvių karių savanorių būrelius.

Vokiečiams iš Vilniaus išsikrausčius ir nuėmus savo vėliavą nuo Gedimino pilies bokšto, mūsų savanoriai skubiai iškabino savo trispalvę tautinę vėliavą, kuri plevėsavo iki sausio 5 d. Tą dieną bolševikai užėmė Vilnių, sudraskė mūsų vėliavą, palikdami tik raudoną spalvą.

Atsispirti prieš bolševikų pavojų lietuviai pradėjo skubiai organizuoti savo kariuomenę. Lietuviai, tiek amžių vergavę ir kentėję, išgirdę laisvės trimitą, būriais plaukė į organizuojamus Lietuvos pulkus. Savanoriai rinkosi, bet nebuvo kuo juos nei apginkluoti, nei aprenkti, nei maitinti. Mūsų kariuomenei šioje sunkioje valandoje padėjo visa Lietuvos visuomenė. Už tautos laisvę stojo visi jos ištikimi sūnūs. Kas galėjo pakelti ginklą, vyko į kariuomenės dalis, o namie likę padėjo aprūpinti kariuomenę maistu ir drabužiais. Ūkininkai savo arkliais pervežinėjo kariuomenę iš vienos vietos į kitą, o moterys organizuodavo maitinimo punktus ir rinkdavo po kaimus ir miestus reikalingus kariuomenei daiktus. Kautynių metu kaimo moterys pristatydavo kariams maistą net į frontą. Ten, kur įžengdavo mūsų kariai, ten vietos gyventojai su džiaugsmu pasitikdavo savo išlaisvintojus. Aktyvi vietos gyventojų parama kėlė karių nuotaiką, žadino juose drąsą išlaisvinti tėvų žemei. Tėvynės meilės vedami, Lietuvos sūnūs, nebudami mirties, ryžosi stoti į kovą su daug galingesniu priešu.

Bolševikai puolė Lietuvos teritoriją dviejų armijų grupėmis: Vakarų armija savo dešiniuoju sparnu (Pskovo divizija), o vadinamoji bolševikų Latvių armija - kairiuoju sparnu (internacionalinė divizija). Lietuvoje bolševikų kariuomenė buvo performuojama ir papildoma vietiniais savanoriais. Vilniuje atsirado būrelis savanorių, daugiausia kitataučių, kurie stojo į bolševikų eiles ir padėjo Lietuvą pulti. Visos bolševikų dalys turėjo bendrą uždavinį paimti Alytų, Kauną ir prisitarti prie vokiečių sienos, kur tariamai bolševikų laukė „sukilęs vokiečių proletariatas“. Pskovo divizija turėjo užimti kurį nors punktą ant Nemuno ir plėsti tolyn pasisėkimą. Tai divizijai buvo pavesta užimti Nemuno liniją Alytus, Kaunas, Jurbarkas, joje įsitvirtinti ir žvalgyti kryptimis Tilžė, Virbalis, Suvalkai, Augustavas. Tuo būdu Pskovo divizija, kuri tuo laiku turėjo 6875 durtuvus, 8 art. pabūklus ir 40 raitininkų; turėjo užimti apie 150 kilometrų barą, bet toks uždavinys divizijai buvo neįmanomas.

Bolševikams svarbiausia buvo užimti Kauno tvirtovę. Čia jie tikėjosi sutikti stipresnes mūsų ir vokiečių pajėgas. Dėl to Kauną bolševikai supo iš pietų pro Jėzną (Jiezną. *-Red.*), Prienus, Alytų ir iš šiaurės pro Kėdainius. Kaunas turėjo būti paimtas vasario 15 d.

Sausio mėn. 5 d. bolševikai užėmė Vilnių. Čia jų žygiavimas buvo sustabdytas ir dalims leista pailsėti, nes joms teko pusantro mėnesio žygiuoti sunkiais sniegu užpustytais Gudijos ir Lietuvos keliais.

Mūsų jaunutė kariuomenė, pusnuogė, menkai ginkluota ir, svarbiausia, nepasiruošusi ir neapmokyta karui, turėjo žygiuoti į karo lauką, nes bolševikai visu frontu veržėsi į Lietuvą. Bolševikų ryžtingumą mažino perdėtos jų žvalgybos žinios apie mūsų ir vokiečių jėgas. 1919 m. sausio 27 d. bolševikų žvalgybos žiniomis Lietuvoje vokiečių buvo 20 batalionų po 1000 žmonių ir apie 10 000 lietuvių. [...]

Po pirmojo krikšto ties Kėdainiais, Panevėžio ir Kėdainių apsaugos būriai vasario 11 d. puolė bolševikus Šėtoj. Mūsiškiai paėmė čia 9 belaisvius ir daug grobio ir privertė priešą pasitraukti Bukonų kryptimi. Šiose kautynėse dalyvavo vokiečiai su 2 art. pabūklais. Kautynėse prie Šėtos sužeistas Antanas Sereika - pirmas nepriklausomybės kovų invalidas.

Šie vasario 7-11 d. susirėmimai yra svarbūs, nes buvo likviduotos bolševikų pastangos supti Kauną iš šiaurės.

Vasario mėnesį bolševikai veržėsi į Lietuvą Jėzno-Alytaus kryptimi ir vasario 9 d. užėmė Jzną. Bolševikų ir Jėzno išmušti buvo pasiūstas iš Kauno karininkas Zaskevičius su 2 p. pulko dar neišmokytu kareivių kuopa ir kavalerijos būriu. Prie Jėzno įvyko su priešu susirėmimas, bet mūsiškiai, neišlaikę, pasitraukė į Prienus. Čia daug pakenkė mūsų kariuomenėje tarnavusio rusų karininko Cetuchino perėjimas į bolševikų pusę ir įsakymas jo vadovaujamosios dalies kareiviams nesipriešinti. Vasario 13 d. karin. Zaskevičius, gavęs pirmojo pulko vieną kuopą kareivių, vėl puolė bolševikus prie Jėzno ir tą pačią dieną užėmė Jėzną, o bolševikai atsitraukė.

Tačiau bolševikai, sustiprinę pietų fronte savo pajėgas, vėl perėjo priešpuolin. Vasario 12 d. 4 bolševikų pulkas užėmė Punią, o 3 pulkas tą pat naktį pradėjo pulti mūsų užtvaras, išstatytas iš 1 p. pulko Alytuje. Alytuje stovėjusi vokiečių kariuomenė buvo žadėjusi mūsų kariuomenei padėti, bet bolševikams pradėjus pulti, vokiečiai, nieko mūsiškiams nepranešę, pasitraukė. Mūsų 1 pulką bolševikai spaudė iš abiejų sparnų ir privertė jį palikti Alytų ir trauktis Simno ir Prienų kryptimis. Pulko vadas karin. Juozapavičius, sutvarkęs atsitraukimą, patsai dar stengėsi nepalikti priešui Alytuje esančių ginklų, bet ant tilto buvo bolševikų nukautas. Tai pirmasis kautynių lauke žuvęs mūsų kariuomenės karininkas...

Vasario 12 d. Alytaus kautynės buvo pirmosios mums nepavykusios kautynės su bolševikais. Po šių kautynių padidėjo pavojus ir pačiam Kaunui. Tačiau mūsų kariuomenė, sukaupusi savo jėgas, vasario 14 d. išstūmė bolševikus iš Alytaus.

Vasario mėn. viduryje frontas su bolševikais nusitiesė linija: Kuršėnai, Šiauliai, Baisiogala, Krekenava, Pagirys, Vepriai, Žasliai (Žasliai. - Red.), Jėznas, Varėna, Stakliškės.

Lietuvos šiaurę puolė bolševikų Latvijos armijos dešinysis sparnas. Jai buvo įsakyta užimti Telšius ir stumtis į Žemaičius. Vasario pabaigoje bolševikai užėmė liniją Tirkšliai-Tryškiai-Luokė-Šaukėnai-Kurtuvėnai. Telšius turėjo užimti Šiauliuose bolševikų suformuotas vadinamasis Žemaičių pulkas. Vasario 27 d. ties Luoke vokiečiai tą pulką smarkiai sumušė, jisai neteko apie 50% žmonių ir grįžo į Šiaulius visai netinkąs kautis. Ties Tirkšliais kovo 2 d. buvo sumuštas 39 bolš. pulkas. Kitos bolševikų dalys po tokių nepasisekimų pačios pasitraukė į Šiaulių rajoną, o vėliau, apie pusantro mėnesio, visa bolševikų kariuomenė Lietuvos šiaurėje, nerodydama gyvumo ir veiklumo, bastėsi tarp Šiaulių ir Panevėžio. Šias bolševikų dalis, be to, nemažai demoralizavo ir vietiniai rytų Lietuvos partizanai.

Kovo mėnesį dešiniajame sparne mūsų kariuomenė taip pat pažengė pirmyn, atsiėmė Butrimonis, o centre - Pociūnėlius ir Krekenavą. Kovo 15 d. mūsų kariuomenė užėmė geležinkelio

ruožą Dotnuva-Kuršėnai ir išvijo bolševikus iš Šiaulių, Radviliškio ir Šeduvos.

Balandžio pradžioje Lietuvos kariuomenė, norėdama atimti iš bolševikų Vilnių, pradėjo ta kryptimi operacijas. Stambesnės operacijos buvo surengtos prieš bolševikus Žaslių rajone. Bolševikų 5 pulkas buvo išmuštas iš Žaslių rajono, ir mūsiškiai balandžio 3 d. užėmė Žaslių stotį ir miestelį. Mūsų kariuomenė sėkmingai veikė ir kituose rajonuose. Balandžio 7 d. bolševikų 3 pulkas turėjo apieisti Varėnos miestelį. Tuo laiku bolševikų tarpe kilo suirutė, kai kurios jų dalys atsisakė dargi kautis ir, tik komisarų įkalbėtos, balandžio 8 d. stipriomis jėgomis puolė Žaslių ir Strašūnų kryptimis.

Mūsų šiame rajone buvo tik 2 batalionai, kurie, gausingesnio priešo spaudžiami, turėjo pasitraukti. Vokiečių kariuomenė šioje operacijoje nedalyvavo, ir dargi išdavinėjo priešui mūsų kariuomenės judesius.

Balandžio mėnesio vidutyje mūsiškiai visu frontu buvo pasistūmėję į rytus ir jau buvo arti Vilniaus, tačiau mūsų kaimynai lenkai savo didesnėmis jėgomis iš pietų spaudė bolševikus ir balandžio 19 d. pirmi užėmė Vilnių. [...]

Nuo gegužės mėnesio mūsų kovas su bolševikais galima padalyti į 3 periodus, būtent: 1) Panevėžio-Kurklių, 2) Utenos-Kupiškio ir 3) Zarasų operacijas. [...]

Rugpjūčio 25 d. Ukmergės rinktinė užėmė Zarasus. Panevėžio rinktinė rugpjūčio 27 d. puolė priešą Ilukšto (Ilūkstės. -*Red.*) kryptimi, ir rugpjūčio 30 d. abi rinktinės pasiekė Dauguvos krantus.

Čia baigėsi mūsų kovos su bolševikais. Tačiau bemaž tuo laiku Šiauliuose ir Kuršėnuose atsirado naujas priešas - bermontininkai. Todėl Dauguvos fronte buvusias jėgas teko pergrupuoti ir nukreipti prieš bermontininkus. 1920 m. sausio 15 d. latviai su lenkais paėmė Daugpilį, ir mes netekome fronto su bolševikais. 1920 m. liepos 12 d. Maskvoje buvo pasirašyta taikos sutartis su SSSR.

KARAS SU BERMONTININKAIS

Kilus Rusijoje revoliucijai ir paėmus bolševikams valdžią, Rusijos pakraščiai rusų generolai Kolčakas (Kolčiakas. -*Red.*), Denikinas, Judeničius, santarvininkų remiami, organizavo baltųjų judėjimą. Baltųjų kariuomenės dalys vienos veikė santarvininkų, kitos vokiečių remiamos.

Kol mūsiškiams reikėjo kovoti su bolševikais, prieš bermontininkus veikė tik silpnos mūsų jėgos. Ir spalio 16 d. jie užėmė Biržus, Radviliškį, Linkuvą ir kiti miestelius. Spalio mėn., pašalinus bolševikų pavojų, mūsų jėgos buvo sutelktos prie bermontininkus. Lapkričio mėn. pradžioje latviai, estų padedami, pradeda stumti iš Latvijos Bermonto kariuomenę. Priešas, aplinkybių verčiamas, lapkričio mėn. pradžioje buvo pasiūlęs mūsų vyriausybei tartis ir atsitraukė iš Raseinių, bet lapkričio viduryje vėl pradėjo pulti ir iki lapkričio 20 d. užėmė visą šiaurės Lietuvą. Bermontininkai laikėsi linijos Suostai (Suostas. - *Red.*)-Kriukai-Lygomai-Radviliškis-Šiauliai-Šiluva-Viduklė-Jurbarkas. [...]

Mūsų kariuomenė rengėsi lemiamam smūgiui prie Radviliškio. Lapkričio 21 d. prasidėjo puolimas. Sunkiai slinko mūsų voros pirmyn, nes naktis buvo šalta, priešais pūtė smarkus vėjas ir snigo. O čia priešas ugnis nuolatos trukdė slinkimą. Vis dėlto dešinioji vora per naktį nužygiavo 35-40 km, ir mūsų kariuomenė vėl puolė Radviliškį. Išties dieną buvo atkaklios ir žiaurios kautynės, o kartais prieidavo iki durtuvų. Lapkričio 22 d. vakare bermontininkams buvo suduotas lemiamas smūgis. Jie buvo priversti bėgti Šiaulių kryptimi palikdami didelį grobį: 30 lėktuvų, 15 patrankų, 100 kulkosvaidžių, 14 minosvaidžių ir daug visokios amunicijos.

Čia įsikišo Santarvės misija, prancūzų gen. Niselio vadovaujama, ir karo veiksmai nutrūko. Bermontininkai, pajutę Santarvės globą, ėmė krašte šeiminkauti, plėšė ir žudė gyventojus ir nesirengė iš Lietuvos kraustyti. Santarvės komisija taip pat buvo bejėgė jiems sutvarkyti.

Lietuviai, matydami, kad derybomis negalima tų plėšikų sutvarkyti, lapkričio 27 d. vėl pradėjo

operacijas prieš bermontininkus ir užėmė Jonišio geležinkelio stotį. Šituo laiku ir latviai smarkiai sumušė bermontininkus ir išvarė juos iš Latvijos. Jie traukė per Lietuvą į Vokietiją. Toji vandalų gauja, eidama per Lietuvą įvairiais keliais, plėšė ir naikino visą kraštą, nepalikdama jokio gyvo ar negyvo turto.

Lietuviai spaudė bermontininkus ir gruodžio 7 d. užėmė Šiaulius, gruodžio 9 d. Lyduvėnų geležinkelio stotį, ir gruodžio 15 d. bermontininkų jau nebebuvo Lietuvoje. Tuo būdu antrasis Lietuvos priešas buvo likviduotas.

KARAS SU LENKAIS

[...] Visą spalį mėn. ėjo smarkios kovos. Spalių 14 d. Želigovskio dalys užėmė liniją Švenčionys-Niemenčinas (Nemenčinė. – *Red.*) - Vilnius-Lentvaris-Valkininkai. Spalių 26 d. lenkams pavyko pralaužti mūsų frontą ir užimti Giedraičius, Dubingius, Liduokius (Lyduokius. –*Red.*) ir kitas vietas. Lietuvos nepriklausomybė atsidūrė pavojuje. Lapkričio mėnesį lenkai veržėsi gilyn Lietuvą. To paties mėnesio 17 d. jie pradėjo didelėmis jėgomis pulti Giedraičių ir Širvintų bare. Lenkai, pralaužę frontą, veržėsi Anykščių ir Kovarsko (Kavarsko. –*Red.*) kryptimis, o trys lenkų kavalerijos eskadronai užėjo į lietuvių fronto užnugarį. Pro pralaužtą frontą lenkai veržėsi gilyn Ukmergės kryptimi, supo Ukmergę ir lapkričio 19 d. puolė Musninkus, vėliau Taučiulius, bet buvo sulaikyti ir priversti atsitraukti.

Pagaliau mūsų šaliai perėjo į ofensyvą ir lapkričio 19 d. puolė lenkus Širvintų bare ir po atkaklių ir sunkių kovų tą pačią dieną paėmė Širvintas, o lapkričio 21 d. įvyko smarkios kovos ties Giedraičiais. Lenkai buvo sumušti ir mūsų šaliai užėmė Giedraičius. Mūsų kariuomenė atsigavo po Širvintų ir Giedraičių kautynių ir ėmė persekioti bėgantį priešą Vilniaus kryptimi. Jau buvo atidarytas kelias lietuviams į Vilnių, tačiau vėl įsikišo Tautų Sąjungos komisija ir reikalavo sustabdyti ginklus, o lapkričio 29 d. nustatė neutralią zoną. Per šios juostos vidurį eina dabartinė administracinė linija.

Taip Lietuva, vos pradėdama kurti savo Nepriklausomą valstybę, dvejus metus kariavo su trimis galingesniais priešais. Lietuvos kariuomenė menkai ginkluota ir neaprupinta, bet stiprios dvasios stojo į kovą ir apgynė Lietuvos nepriklausomybę.

(Iš: Lietuvos istorijos straipsnių ir dokumentų rinkinys, Vilnius, 1999, p. 446 – 453)